

Wulbz laat landelijke melding ongevallen zachte dood sterven

John Klein Hesselink,
Thérèse van den Berg

Met het in werking treden van de Wet uitbreiding loondoorbetalingsplicht bij ziekte (Wulbz) is de verplichting tot het melden van arbeidsongevallen volledig ondergebracht bij art. 9 Arbowet. De trendbreuk die hierdoor ontstaat heeft grote gevolgen voor de landelijke melding van arbeidsongevallen.

Omdat de bedrijfstak landbouw niet meedoet, komen de ongevalscijfers laag uit.

Foto: Chris Pennarts

Trendbreuken in de melding en registratie van ongevallen zijn er vaker geweest. Meestal worden ze veroorzaakt door een verandering in de wetgeving. In 1967 bijvoorbeeld werd de Ongevallenwet opgeheven en werd de verplichting tot melding van arbeidsongevallen ondergebracht in de Ziektewet. Dat had nogal wat gevolgen voor het aantal ongevallen dat jaarlijks in Nederland werd vastgesteld. Voor die tijd werden er gemiddeld acht tot tien ongevallen per honderd werknemers vastgesteld. Daarna daalde het aantal ongevallen per honderd werknemers snel tot onder de vijf, met een duidelijk zichtbare trendbreuk in de jaren 1965-1970. Er zijn verschillende redenen genoemd voor deze daling van het aantal gemelde ongevallen (Prins, 1984; CBS, 1972).

1. Met de Ongevallenwet verviel ook

de uitgebreide regeling rondom de aanvraag van de schadevergoeding ten gevolge van ziekte door ongevallen. Voor die tijd was iedere werkgever verplicht om geneeskundige hulp in te roepen. Daarnaast moest hij van ieder ongeval binnen 48 uur aangifte doen bij de Raad van Arbeid, dit ter beoordeling van de aanspraak op vergoeding of schadeloosstelling krachtens de Ongevallenwet. De werknemer was verplicht om door middel van een geneeskundige verklaring aan te tonen dat de arbeidsongeschiktheid door een ongeval was ontstaan.

2. De Ongevallenwet voorzag in een gunstige financiële regeling voor werknemers en de behandelende geneeskundigen. Voor de werknemer was de uitkering ten gevolge van ziekte door ongevallen hoger dan de uitkering bij ziekte alleen, terwijl

ook voor de geneeskundigen (huisartsen en ongevallenartsen) de vergoeding hoger was.

3. De Ziektewet voorzag niet meer in een goede controle op de volledigheid van de meldingen.

4. Voor de werknemers die onder een overheidspensioenregeling vielen verviel de verplichte ongevalsmelding die onder de Ongevallenwet wel van kracht was. De overheids-werknemers waren namelijk niet verzekerd krachtens de Ziektewet.

5. De ongevallen op weg van huis naar het werk en omgekeerd hoefden niet meer gemeld te worden.

Lager

Het gevolg van dit alles was dat het aantal gemelde arbeidsongevallen in Nederland aanzienlijk lager kwam te liggen dan het werkelijk aantal gebeurde ongevallen. In een recent onderzoek werd het aantal arbeidsongevallen dat ten minste één dag ziekteverzuim tot gevolg had geschat op 170 000, wat neerkomt op 2,8 ongevallen per honderd werknemers (Mulder, 1995). Het totaal aantal arbeidsongevallen wordt geschat op 310 000, wat neerkomt op 5,2 ongevallen per honderd werknemers. Dat is aanzienlijk meer dan de minder dan één tot anderhalf ongevallen die in dezelfde periode officieel werden gemeld. De reden voor het vinden van deze hoge aantallen ongevallen is dat ze niet bij de werkgever opgevraagd zijn, maar bij werknemers door middel van een telefonische enquête. (Bakkum, 1995) noemt echter ook deze aantallen ongevallen te laag en claimt op basis van ongevalscijfers bij onze buurlanden (België, Duitsland en Frankrijk, die een andere wetgeving op dit gebied hebben) dat het werkelijk aantal arbeidsongevallen in Nederland nog hoger moet zijn. Volgens hem zullen werknemers niet alle ongevallen melden aan een onafhankelijk interviewbureau vanwege de se-

Tabel 1. Overzicht van ongevals-kengetallen in de jaren 1987-1995

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Aantal deelnemende werknemers	168162	159886	162530	158940	158298	144750	147319	139781	111740
Aantal deelnemende organisaties	338	296	223	265	274	247	238	237	188
Aantal geregistreerde ongevallen	3380	2958	3511	3322	2976	2772	2331	2095	1603
Verzuimpromillage	1,4	1,3	1,6	1,6	1,3	1,4	1,1	1,1	1,0
Ongevalsfrequentie	2,01	1,85	2,16	2,09	1,88	1,92	1,58	1,50	1,43
Gemiddelde verzuimduur	23,6	23,8	26,1	24,1	22,5	23,2	25,0	24,9	24,5
Promillage lang verzuim (> 14 dagen)	0,9	0,8	1,4	1,3	1,1	1,1	1,0	0,9	0,8
% van het verzuimpromillage	64%	63%	85%	84%	83%	84%	84%	85%	83%
Frequentie kort verzuim (15 dagen)	1,12	1,00	1,20	1,16	1,08	1,07	0,88	0,88	0,89
% van de ongevalsfrequentie	56%	54%	54%	56%	58%	56%	56%	59%	62%
Aantal ziekenhuisopnamen	121	122	54	76	72	86	72	62	39
Ziekenhuisopnamen per 1000 werknemers	41,2	15,4	25,3	24,2	31,0	30,9	29,6	24,3	
Aantal gevallen blijvend letsel	42	39	15	27	26	26	29	34	13
Blijvend letsel per 1000 werknemers	12,4	13,2	4,3	9,0	8,8	9,4	12,4	16,2	8,1
Aantal gevallen dodelijke afloop	4	7	2	3	3	73	3	3	
Dodelijke afloop per 1000 werknemers	1,2	2,4	0,6	1,0	1,0	2,5	1,3	1,4	1,9

lectieve nonresponse bij werknemers met een gebrekkige opleiding, met onvoldoende kennis van taal en met wantrouwen omtrent de bedoeling van de vragen en de vraagstelling. Bovendien zijn het juist deze laag opgeleide werknemers die doorgaans de meeste veiligheidsrisico's lopen.

Gevolgen

Het voorgaande suggereert in feite dat Nederland gebaat is bij een betere melding en registratie van arbeidsongevallen. Met het in werking treden van de Wet uitbreiding loon- doorbetalingsplicht bij ziekte (Wulbz) is er echter sprake van een nieuwe wetwijziging. De verplichting tot het melden van arbeidsongevallen (ook ongevallen met ziekteverzuim) valt nu volledig onder art. 9 Arbwet. De trendbreuk die hierdoor ontstaat heeft echter grote gevolgen en in feite lijkt het er sterk op dat hiermee de landelijke melding van arbeidsongevallen een zachte dood gaat sterven. De cijfers in de jaarverslagen van de Arbeidsinspectie en de Inspectiedienst SZW doen wat dit betreft het ergste vermoeden. In 1992 werden er 64 657 ongevallen gemeld, in 1993 waren dat er nog maar 50 767 en in 1994 werden er geen ongevallen meer gemeld. De belangrijkste reden voor het niet meer melden van de ongevallen is dat het verzuimen gevolge van arbeidsongevallen vaak van korte duur is. Door de invoering van de twee/zes-wekenmaatregel is het voor bedrijven en instellingen niet meer interessant om veel aandacht aan de melding van dit soort verzuim te besteden.

Toen de Ziektewet nog volledig van kracht was, waren werkgevers ver-

plicht hun ongevallen aan de bedrijfsverenigingen te melden via het daarvoor bestemde meldingsformulier. Werkgevers die dat niet deden werden vaak alsnog achterhaald door de lekencontroleur of de verzekeringsarts, die de zieke werknemer vroegen naar de oorzaak van het verzuim. Bij ziekteverzuim door een arbeidsongeval kon dan alsnog een meldingsformulier ingevuld worden. Weliswaar is recent een nieuw meldingsformulier ontworpen dat voldoet aan de Europese richtlijnen, maar dit formulier is nog maar weinig bekend onder werkgevers. Het niet melden van ongevallen heeft bovendien momenteel weinig gevolgen voor hen. Het is dan ook te verwachten dat de melding van het aantal ongevallen nog verder zal dalen. Alleen ernstige ongevallen (met een dodelijke afloop, ernstig lichamelijk en/of geestelijk letsel en een grote materiële schade, waarbij tevens gevaar voor de veiligheid of de gezondheid van werknemers heeft bestaan) zullen dan nog bij het Districtskantoor van de Inspectiedienst SZW (waaronder ook de Arbeidsinspectie is ondergebracht) gemeld worden, zodat deze dienst haar controle taken kan uitvoeren.

Vrijwillig

Een registratiesysteem van ongevallen dat niet te lijden heeft van de bovengenoemde trendbreuk is de arbeidsongevallenregistratie van het Nederlands Instituut voor Arbeidsomstandigheden (NIA). Dit systeem bestaat uit ongevalsgegevens die jaarlijks vrijwillig door bedrijven aan het NIA worden doorgegeven. Tabel 1 geeft een overzicht van de jaarlijks berekende ongevalskenge-

tallen voor de jaren 1987-1995 en laat zien dat de doorgegeven ongevalsgegevens relatief onafhankelijk zijn van de recente ontwikkelingen rondom de Ziektewet.

In deze tabel is te zien dat de ongevalsfrequentie in de loop van negen jaren daalde van 2,01 per honderd werknemers tot 1,43 per honderd werknemers. In diezelfde jaren daalde ook de ongevalsfrequentie van de ongevallen die alleen maar een korte periode van ziekteverzuim tot gevolg hadden (twee weken of korter) van 1,12 naar 0,89. Verhoudingsgewijs is het aantal ongevallen met kortdurend verzuim echter niet gedaald. Dat geeft aan dat de meldings-discipline bij de deelnemende organisaties niet veranderd is, ook niet door de recente ontwikkelingen rondom de Ziektewet. In feite is in 1995 het aantal kortdurende ongevallen verhoudingsgewijs zelfs gestegen tot 62% van het totaal aantal ongevallen.

In de tabel is ook te zien dat het verzuimpromillage van het ziekteverzuim ten gevolge van arbeidsongevallen in de loop van negen jaren sterk gedaald is. In 1987 was dit promillage nog 1,4‰ en in 1989 en 1990 zelfs 1,6‰. In 1995 was dit promillage gedaald tot nog maar 1‰. In diezelfde tijd daalde ook het verzuimpromillage van het langdurig verzuim (verzuim dat langer dan twee weken duurt). Verhoudingsgewijs blijft echter ook het promillage langdurig verzuim gelijk ten opzichte van het promillage kortdurend verzuim. Steeds blijft dit percentage rond de 84% (met uitzondering van de jaren 1986 en 1987). Ook de ge-

Tabel 2. Arbeidsongevallen in 1995 naar bedrijfsklasse

SBI	Bedrijfsklasse	N werknemers	organisaties	prom	freq	duur
12	Land- en tuinbouw/delfstoffenwinning	2 908	2	0,3	0,34	37,82
20,21	Voedings- en genotmiddelenindustrie	8 820	15	1,3	2,02	21,57
22,23	Textielindustrie, kledingindustrie	812	7	1,4	2,34	12,82
25	Hout- en meubelindustrie	80	3	1,6	1,25	47,00
26	Papier- en papierwarenindustrie	2 215	6	2,9	4,15	24,63
27	Grafische industrie, uitgeverijen, binderijen	2 020	4	0,6	0,99	20,45
28	Aardolie- en steenkoolverwerkende industrie	10 800	6	0,2	0,19	43,00
29	Chemische industrie, kunststoffenindustrie	13 071	28	0,5	0,60	26,95
30,31	Rubber- en kunststofverwerkende industrie	4 395	8	0,5	0,43	74,86
32	Bouwmaterialen-, aardewerk- en glasindustrie	2 259	6	2,2	2,88	27,42
33	Basismetalaalindustrie	14 399	6	1,8	2,39	28,40
34,35	Metaalprodukten- en machineindustrie	6 799	20	1,8	2,68	25,43
36	Elektrotechnische industrie	3 142	5	0,2	0,29	25,89
37	Transportmiddelenindustrie	8 640	6	1,3	2,87	18,02
38,39	Instrumenten-, optische en overige industrie	3 982	4	0,7	1,46	17,04
	<i>Totaal Industrie</i>	<i>81 434</i>	<i>124</i>	<i>1,1</i>	<i>1,64</i>	<i>24,94</i>
40	Productie/distributie elektriciteit, gas, water	11 232	18	0,7	1,25	17,61
61,62	Groothandel	1 280	8	0,3	0,63	17,75
65-67	Detailhandel/horeca	1 385	3	0,1	0,14	7,00
68	Reparatiebedrijven voor gebruiksgoederen	1 256	4	1,5	1,91	20,95
76,77	Transport-, opslag- en communicatiebedrijven	1 817	3	0,8	0,72	21,27
84	Zakelijke dienstverlening	2 024	4	0,5	0,20	14,67
90	Openbaar bestuur, defensie	1 402	6	1,0	0,71	32,57
92	Onderwijs	692	6	-	-	-
93	Gezondheidsdiensten	1 582	2	0,4	0,51	29,50
94	Maatschappelijke dienstverlening	891	2	0,1	0,34	7,67
98	Overige dienstverlenende bedrijven	3 837	6	1,0	1,20	32,70
	<i>Totaal dienstverlening</i>	<i>27 398</i>	<i>62</i>	<i>0,7</i>	<i>0,94</i>	<i>21,44</i>
Totaal		111 740	188	1,0	1,43	24,49

SBI = Standaard Bedrijfsindeling (CBS, 1982); N werknemers = aantal werknemers; N organisaties = aantal organisaties; prom = verzuimpromillage; freq = frequentie van arbeidsongevallen per honderd werknemers; duur = gemiddelde duur van het verzuim tengevolge van een arbeidsongeval

middelste verzuimduur blijft over deze jaren constant schommelen rond de 24 kalenderdagen, wat aangeeft dat de registratie van het kortdurend verzuim tengevolge van arbeidsongevallen niet minder geworden is.

Werkgevers melden minder

Wel blijkt dat ook bij de bedrijven en instellingen die aan de NIA Arbeidsongevallenregistratie deelnemen vrij weinig ongevallen gebeuren. Men kan dus vermoeden dat ook bij deze organisaties veel ongevallen niet door de werknemers gemeld worden. Een aanwijzing daarvoor komt uit een recent onderzoek in soortgelijke bedrijven met een vergelijkbare ziekteverzuim- en ongevallenregistratie, waaruit blijkt dat werknemers aanmerkelijk meer ongevallen rapporteren dan werkgevers (Klein Hesselink et al., 1995). Gemiddeld meldden de werkgevers die aan dit onderzoek deelnamen ongeveer twee ongevallen per honderd werknemers, terwijl de werknemers gemiddeld ongeveer zeven per honderd werknemers meldden. Het zou interessant zijn om eens nader te bestuderen waardoor dit

verschil ontstaat, omdat daarmee inzicht verkregen wordt in de wijze waarop ongevallen een rol spelen in organisaties.

Een andere belangrijke reden dat de NIA Arbeidsongevallenregistratie relatief weinig ongevallen per honderd werknemers aangeeft, is dat bedrijfstakken met een hoog ongevallenrisico er niet in vertegenwoordigd zijn. Met name in bedrijfstakken als de landbouw en de bouwnijverheid gebeuren relatief veel ongevallen. Een overzicht van bedrijfstakken die wel deelnemen wordt in tabel 2 gegeven.

Uit deze tabel blijkt dat slechts enkele bedrijfstakken met vrij veel bedrijven en werknemers vertegenwoordigd zijn. Opvallend zijn daarbij de verschillen. In bedrijfstakken als de chemie en de nutsbedrijven gebeuren verhoudingsgewijs weinig ongevallen (0,6 in de chemie en 1,25 bij de nutsbedrijven). In bedrijfstakken als de voedings- en genotmiddelenindustrie en de metaalprodukten- en machine-industrie gebeuren relatief veel ongevallen (2,02 en 2,68). Ook wat betreft het verzuimpromillage

springen deze bedrijfstakken er uit. Dit is geen incident. Ook in voorgaande jaren blijkt dat in deze bedrijfstakken relatief veel ongevallen gebeuren en in de chemie en de nutssector verhoudingsgewijs minder. Mogelijk komt dit doordat in beide laatste sectoren de risico's op ernstige gevolgen (milieurampen, krachtstroomongevallen) veel groter zijn, waardoor er veel meer aan preventieve veiligheidsbeleid gedaan wordt. Ten slotte blijkt dat in de dienstverlenende sectoren ruim de helft minder ongevallen gebeuren dan in de industrie, terwijl de gevolgen in termen van de duur van het ziekteverzuim ook minder ernstig zijn.

De belangrijkste conclusie die uit de NIA-cijfers getrokken kan worden is echter dat het aantal arbeidsongevallen wederom licht gedaald is. Deze daling is niet toe te schrijven aan de wijze van registreren van de ongevallen. Hoewel in heel Nederland de melding van het aantal kortdurende verzuimgevallen daalt, blijft de melding van het aantal ongevallen met kortdurend ziekteverzuim binnen de NIA Arbeidsongevallenregistratie ge-

Een kwart werkdag per jaar

Via de NIA Arbeidsongevallenregistratie zijn voor 1995 gemiddeld 1,43 arbeidsongevallen per honderd werknemers vastgesteld. Gemiddeld hadden deze ongevallen ruim 24 kalenderdagen ziekteverzuim tot gevolg. Voor de deelnemende bedrijven betekent dit dat werknemers 1‰ van hun werktijd afwezig zijn tengevolge van arbeidsongevallen. Omgerekend betekent dit dat de werknemers in deze bedrijven jaarlijks gemiddeld ongeveer een kwart werkdag afwezig zijn vanwege ziekte door ongevallen. ■

lijk. Voor een goede monitoring van het aantal arbeidsongevallen in de toekomst zal daarom een andere vorm van landelijke ongevallenregistratie noodzakelijk zijn: Eentje die niet op de melding van ziektegevallen is gebaseerd, maar op de melding van de ongevallen zelf. Het is echter nog niet duidelijk welke vorm deze registratie moet gaan krijgen, omdat aan alle bekende vormen van registratiesystemen nog onvolkomenheden te ontdekken zijn. Wel zijn de tekenen duidelijk aanwezig dat de huidige vorm van de landelijke ongevallenregistratie een zachte dood aan het sterven is.

De auteurs

John Klein Hesselink is onderzoeker, Thérèse van den Berg is onderzoeksassistente bij het NIA Amsterdam.

Literatuur

- Bakkum, H. (1995). Bedrijfsongevallen in Nederland: een nieuwe poging tot kwantificering, Arbeidsomstandigheden 71, nr. 11, blz. 547-550.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1972). Statistiek der Bedrijfsongevallen, Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (1982). Standaard Bedrijfsindeling bedrijfstelling 1978, Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.
- Klein Hesselink, D.J., F.C. Verboon, T.D.P.J. van den Berg (1995). Arbeidstijden en ziekteverzuim; onderzoek naar de effecten van afwijkende werktijdregelingen op veiligheid, gezondheid, vrije tijd en ziekteverzuim van werknemers, VUGA Uitgeverij BV, Den Haag.
- Mulder, S., A. Bloemhoff, S. Harris, L.T.B. van Kampen en W. Schoots (1995). Ongevallen in Nederland, opnieuw gemeten; een enquête-onderzoek in de periode augustus 1992 - augustus 1993, Stichting Consument en Veiligheid, Amsterdam.
- Prins, R. (1984). Ongevallen in het licht van officiële cijfers: over de 'onderregistratie' van arbeidsongevallen in Nederland. Tijdschrift voor Sociale Gezondheidszorg 62, 9, blz. 362-368.

Arbo

Post-HBO opleiding ARBO-management

De Hogeschool Gelderland en de Hanzehogeschool Groningen verzorgen gezamenlijk de Post-HBO opleiding ARBO-Management. Deze éénjarige opleiding geeft de arbomanager/coördinator de mogelijkheid om vanuit een integrale benadering de arbeidsomstandigheden als onderdeel van het ondernemingsbeleid vorm te geven.

De opleiding beoogt bij de eerstelijns arbofunctionaris, medewerker arbo-dienst of bij de interne arbodeskundige het professioneel handelen te verbreden en te verdiepen. Hiervoor zijn kennis, inzicht en vaardigheden vereist op het gebied van onder andere: de Arbowet; veiligheid, gezondheid en welzijn; projectmanagement; communicatie en voorlichting.

ARBO-management is bestemd voor bijvoorbeeld personeelsfunctionarissen die zich willen specialiseren op arboterrein, bedrijfsmaatschappelijk werkers, bedrijfsverpleegkundigen, arbocoördinatoren of arbo-adviseurs. Daarnaast hebben de cursisten in ieder geval een HBO-opleiding of een door opleiding en ervaring verkregen gelijkwaardig niveau.

De opzet van de opleiding is modulair. Dat betekent dat de leerstof is opgedeeld in met elkaar samenhangende onderwerpen. Gedurende het hele studietraject voert de cursist zelfstandig een project uit op het gebied van arbobeleid in de organisatie waar de cursist werkzaam is. Hiermee wordt de praktijk zo realistisch mogelijk in relatie gebracht met de opleiding. De docenten zijn specialisten op het gebied van arbo en vormen een multidisciplinair team. Tevens hebben zij een brede ervaring in het bedrijfsleven opgedaan op het gebied van projectmatig werken en projectmanagement.

De colleges worden gedurende vier kwartalen van negen weken verzorgd en beslaan per week een middag- en avondagdeel. De opleiding start elk half jaar en vindt plaats in Arnhem en Groningen.

De hogescholen organiseren ook diverse op maat gerichte cursussen op het gebied van arbo zoals Arbo-basiskennis, Organisatiekunde, Gezondheid en Arbeid, Kwaliteitszorg en Projectbegeleiding.

Voor informatie over de cursus 'ARBO-management' en het aanvragen van folders over de op maat ge-

richte cursussen: P en O Groep, Hogeschool Gelderland, Rosendaalsestraat 483, 6824 CL Arnhem, mevrouw Y. Franken, tel. 026-3713300, fax 026-3514017.

Biologische veiligheid

Biotechnologie speelt een belangrijke rol in tal van agrarische en industriële processen. Om werknemers en milieu te beschermen tegen mogelijke risico's, heeft de overheid wetten en regels opgesteld. Echter de eigen verantwoordelijkheid van instellingen en bedrijven speelt een belangrijke rol met betrekking tot veiligheid.

TNO, NIABA en de COGEM organiseren een tweedelige cursus biologische veiligheid in de biotechnologie. De cursus is verdeeld in een Basiscursus die wordt gehouden van 28 oktober tot 30 oktober en een Applicatiecursus die gehouden wordt van 30 oktober tot 1 november 1996. De cursus richt zich op medewerkers in de agrarische en biotechnische industrie en universiteiten en onderzoeksinstituten die betrokken zijn bij biologische veiligheid.

Voor opgave en informatie over beide deelcursussen: TNO Voeding, mevrouw H.B. Bastiaanse, Postbus 360, 3700 AJ Zeist. Tel. 030-6944714, fax 030-6944192.

Even recht zetten

Het fotobijschrift en de naam van de fotograaf bij het artikel van J.W. Copius Peereboom in Arbeidsomstandigheden 4 is niet juist. Dit had moeten luiden:

Waarschijnlijk is de totale dioxine-uitstoot in locaties rond andere dioxinebronnen, zoals elektriciteitscentrales en verbruikers van vliegas, groter dan die van moderne AVI's.

Foto: Ger Loeffen.